

Вихідні положення про об'єкти стратегічної екологічної оцінки (плани та програми з питань територіального розвитку, природокористування, охорони навколишнього середовища) мають визначатися у рамковому законі про державне планування. Останній має надати поштовх для розвитку галузевого законодавства з питань державного планування (оборони, охорони здоров'я, соціального забезпечення тощо), зокрема й охорони навколишнього середовища.

У законі про екологічне державне планування, який має бути прийнятий як розвиток майбутнього закону про державне планування, мусить бути визначений склад програм (планів) з питань природокористування, екологічної безпеки, охорони довкілля, що можуть розглядатися як об'єкти стратегічної екологічної оцінки.

Безпосередньо об'єкти стратегічної екологічної оцінки, порядок її проведення має визначатися у спеціальному розділі "Стратегічна екологічна оцінка" майбутнього закону України про оцінку впливів на стан навколишнього середовища.

УДК 343.137.2

А.А. Рева

ФУНКЦІЯ СЛІДЧОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У статті розглядається функціональне призначення слідчого органів досудового слідства України в кримінальному провадженні. Узагальнюються позиції вчених з цієї проблематики, обґрунтовується наявність у слідчого лише кримінальної процесуальної функції розслідування злочинів.

Ключові слова: *кримінальне провадження, досудове слідство, слідчий, функція, розслідування.*

В статье рассматривается функциональное назначение следователя органов досудебного следствия Украины в уголовном производстве. Обобщаются позиции ученых с этой проблематики, обосновывается наличие у следователя только функции расследования преступлений.

Ключевые слова: *уголовное производство, досудебное следствие, следователь, функция, расследование.*

This article discusses the functional purpose of a pretrial investigation investigator Ukraine in criminal proceedings. Summarizes the positions of scientists from this perspective, based on the presence of the investigator only the functions of investigation of crimes.

Key words: *criminal proceedings, pre-trial investigation, the investigator, the function investigation.*

До обов'язкових системоутворюювальних елементів досудового слідства, як і будь-якого іншого державного органу, відносяться функції, обумо-

влені характером і специфікою цілей і завдань, на виконання яких спрямовані всі правові, матеріальні, технічні та кадрові зусилля цього специфічного державного правоохоронного органу.

Визначення функціональної характеристики органів досудового слідства – одна із найважливіших проблем теорії кримінального процесу, що дозволяє розкрити весь спектр динамічних особливостей діяльності цих державних правоохоронних органів та їх роль у кримінальному провадженні [7, с. 25-30]. Слід відзначити, що використовуючи термін "функція" (ч. 3 ст. 22 Кримінального процесуального кодексу України – далі КПК України), законодавець залишив вказане поняття без будь-якого визначення.

Термін "функція" походить від латинського терміна "function" і означає: виконання, здійснення; обов'язок, коло діяльності; призначення, роль; діяльність, роль об'єкта в рамках системи, до якої він належить; вид зв'язку між об'єктами, коли зміна одного з них призводить до зміни другого [11, с. 556; 11, с. 1152]. У правовій науці, зокрема й теорії кримінального процесу, термін "функція" визначається як соціальна роль держави, державного органу, права стосовно макро – або мікрооточення. Функції тлумачаться як основні напрями або види діяльності, що виражають суть, призначення, роль і місце держави, державного органу, права у суспільстві [3, с. 157].

Аналіз наведених словникових та наукових дефініцій дозволяє визначити якісні риси функції. По-перше, це певна діяльність, що виконується конкретним суб'єктом, який займає визначене місце в системі певних відносин. По-друге, це самостійний і постійний вид діяльності, те, від чого держава, конкретний державний орган не має права відмовитися, не виконати, не здійснити [8, с. 24]. Функції держави реалізуються через систему державних органів, функції права через систему права – галузі, інститути, норми, договори, прецеденти та акти застосування права.

Досудове слідство – це система державних правоохоронних органів, що діють в найгострішій сфері соціальної практики – у боротьбі зі злочинністю шляхом реалізації внутрішньої державно-правової функції, пов'язаної з розслідуванням найтяжчих порушень закону – злочинів. Основними суб'єктами органів досудового слідства є слідчі, тобто посадові особи, які безпосередньо здійснюють досудове розслідування вчинених злочинів. Саме на них покладається виконання всього спектру кримінальної процесуальної діяльності, обумовленої її цілями і завданнями. Не зважаючи на багатовікову історію діяльності органів досудового слідства, в теорії кримінального процесу ще не склалося єдиного підходу до визначення кримінальної процесуальної функції, що виконуються слідчим під час розслідування злочинів. Не визначився з цим питанням і законодавець України, що не сприяє підвищенню ефективності слідчої діяльності.

Так, одні автори, виходячи з концепції трьох основоположних (загально-процесуальних, наскрізних) функцій, визначених ч. 3 ст. 22 КПК

Україні: обвинувачення, захисту, судового розгляду, і вважаючи її (концепцію) "двигуном" кримінального процесу, беззаперечно відносять слідчого до сторони обвинувачення. Учені стверджують, що слідчий органу досудового слідства виконує винятково кримінальну процесуальну функцію обвинувачення, бо поза межами трьох основоположних (загальнопроцесуальних, наскрізних) функцій інших кримінальних процесуальних функцій не існує і існувати не може [9, с. 32; 9 с. 10].

Другі автори є прихильниками одночасного виконання слідчим у певній мірі всіх трьох, визначених ч. 3 ст. 22 КПК України функцій, а саме: обвинувачення, захисту, вирішення справи. В. Савицький, Я. Зейкан та інші прямо відзначають, що приймаючи рішення про закриття кримінального провадження, слідчий виконує поряд з функцією обвинувачення ще й функцію вирішення справи, а займаючись пошуком та дослідженням доказів, які виправдовують підозрюваного або пом'якшують його відповідальність, слідчий виконує і функцію захисту [10, с. 43-44; 10, с. 8].

Треті автори обґрунтовують виконання слідчим органу досудового слідства кримінальної процесуальної функції під назвою "дослідження обставин справи" [7, с. 25; 2 с. 147-152].

Четверті - відзначають, що функція слідчого носить комбінований характер. До встановлення особи, яка вчинила злочин, слідчий виконує функцію розслідування справи, а після вручення особі письмового повідомлення про підозру ця функція трансформується в кримінальну процесуальну функцію обвинувачення [8, с. 20].

І, нарешті, п'яті автори наполягають на виконанні слідчим органів досудового слідства "розслідування злочинів". На сьогодні ця точка зору є домінантною в теорії кримінального процесу [5, с. 69-78; 5, с. 228; 5, с. 80-83].

Убачається, що на слідчого органів досудового слідства не можна покладати виконання функції обвинувачення, бо його кримінальна процесуальна діяльність за своєю юридичною природою, призначенням, цілям і завданням направлена винятково на проведення матеріально-пошукового дослідження всіх обставин вчиненого злочину. Відновлення "образу злочину" в усіх його юридично значущих деталях слідчий здійснює на базі складної процедури, визначеної КПК України, тобто виконує специфічну форму пізнавальної діяльності, яка суттєво відрізняється від форм пізнавальної діяльності, що реалізується іншими владними суб'єктами досудової стадії процесу: керівником органу досудового розслідування, прокурором, слідчим суддею.

Якщо діяльність слідчого складається із безпосереднього збору, перевірки, накопичення й оцінки інформації (доказів) про злочин та осіб, які його вчинили, (надзвичайно тяжким матеріально-пошуковим спосо-

бом), то діяльність інших владних суб'єктів досудової стадії процесу складається тільки із логічних висновків (категорій), зроблених на базі уже зібраних, перевірених, накопичених і досліджених слідчим доказів. А це значить, що слідча діяльність за своїм характером є доказування пізнанням, а діяльність інших владних суб'єктів досудового розслідування за своїм характером є доказуванням – обґрунтуванням, тобто вона не є матеріально-пошуковою, у зв'язку з чим не може йменуватися слідчою [6, с. 68-69].

Сутність, зміст і призначення слідчої діяльності, характер її процедури – це констатація фактів, пов'язаних зі вчиненням злочину, встановлених при проведенні доказування-пізнання. Цей вид дослідження спрямований на виявлення будь-яких доказів, що мають відношення до події злочину, незалежно від того, обвинувачують чи виправдовують вони особу, яка вчинила суспільно-небезпечне діяння [1, с. 38].

Функція ж обвинувачення не вичерпується досудовою стадією кримінального провадження, вона є основоположною (загально-процесуальною), пронизує всі сім стадій процесу, базується на результатах дослідження, проведеного слідчим, пов'язується з доказуванням – обґрунтуванням і виконується лише прокурором на всіх стадіях процесу, бо є конституційною, неподільною і невід'ємною від цього владного суб'єкта кримінального провадження, про що прямо наголошується в п. 1 ст. 121 Основного Закону.

Водночас функція, яку виконує слідчий при розслідуванні злочину, не є основоположною (загальнопроцесуальною, наскрізною), її виконання обмежується й повністю вичерпується однією із семи стадій процесу, а саме стадією досудового розслідування, у зв'язку з чим у подальших шести стадіях вона повністю відсутня. Найбільш проінформована по кримінальній справі посадова особа – слідчий, який особисто зібрав, перевірів, дослідив всі докази, повністю позбавляється права на відстоювання свого власного переконання під час судового розгляду справи, взагалі не допускається до судових стадій і навіть виключається із кола суб'єктів, які мають право на оскарження вироку чи іншого рішення суду, постановленого за результатами розслідуваної слідчим кримінальної справи. У зв'язку з цим діяльність слідчого, який розслідує злочин, пов'язується винятково з констатацією фактів і не базується на категоричних твердженнях остаточного характеру. Її зміст не має обвинувальної риторики, характеризується не термінами "обвинувачення", "кримінальне переслідування", а термінами "пошук", "дослідження", "встановлення", "перевірка", "виявлення", "фіксація", "розслідування", "доказування" тощо, які базуються на доказуванні-пізнанні, а не на доказуванні-обґрунтуванні, характерному для прокурора.

Забезпечення слідчому органу досудового слідства такого "нейтралітету" – яскраве свідчення повної незацікавленості цього матеріального

дослідника – констататора в результатах вирішення справи. Такого владного суб'єкта досудової стадії процесу не можна вважати виконавцем функції обвинувачення. Ще раз наголошуємо, що два владні суб'єкти досудової стадії процесу – прокурор і слідчий, як представники різних гілок державної влади, не можуть виконувати спільну кримінальну процесуальну функцію, тим більше ту, безпосереднім носієм якої є прокурор. У зв'язку з цим залучати слідчого до вручення особі повідомлення про підозру і до складання обвинувального акта по справі не слід, бо це пряме втручання в компетенцію прокурора. З урахуванням викладеного ст. 40 КПК України необхідно доповнити п. 10 такого змісту: "за результатами проведеного розслідування слідчий, не вирішуючи наперед питання про винуватість особи у вчиненні злочину, вносить вмотивовану постанову про констатацію в діях особи складу відповідного злочину або про констатацію невинуватості особи у вчиненні злочину".

Непериконливою є й точка зору, згідно з якою слідчий поряд з функцією обвинувачення виконує при розслідуванні злочину ще й функції захисту та вирішення справи. Складається враження, що прихильники цієї позиції не бачать суттєвої різниці між загальнодержавною правозахисною діяльністю, визначеною ст. 3 Конституції України, і захисною діяльністю підозрюваного, обвинуваченого, його представника та захисника-адвоката (ст.ст. 42-54 КПК України). Так, загальнодержавна правозахисна функція виконується всіма державними органами, що діють у кримінальному провадженні, і спрямована на захист прав, свобод і законних інтересів усіх учасників процесу від будь-яких порушень, тобто слідчий, керівник органу досудового розслідування, прокурор, слідчий суддя як представники державних органів зобов'язані добиватися такого становища, щоб права, свободи й законні інтереси учасників досудового розслідування були надійно захищені, а самі учасники процесу впевнені в тому, що в разі будь-яких порушень їх права будуть негайно відновлені, винуваті притягнуті до встановленої законом відповідальності.

Кримінальна ж процесуальна функція захисту виконується тільки приватними особами: підозрюваним, обвинувачуваним, їх представниками та представником громадської організації – захисником-адвокатом. Вона спрямована не на правозахист всіх учасників процесу, а тільки на спростування чи пом'якшення підозри та обвинувачення шляхом оспорування, поставлення під сумнів конкретної підозри чи обвинувачення. Слідчий же не може протидіяти власному дослідженню обставин злочину, реконструкції "образу злочину" в усіх його юридично-значущих деталях. Усе це свідчить про те, що між обов'язковою правозахисною загальнодержавною функцією слідчого і захисною функцією підозрюваного, обвинуваченого, його представника і захисника-адвоката є суттєва різниця, вона очевидна й не суперечна. Збираючи обвинувальні й виправ-

довуючі докази для фотографічного відновлення "образу злочину", слідчий також не перебирає на себе виконання захисної функції, бо без всебічного, повного й неупередженого дослідження- пізнання не можливо встановити об'єктивну істину по справі. Не виконує слідчий і функції вирішення справи, тобто не перебирає на себе функції, що належить винятково судовим органам, бо всі зібрані й досліджені ним матеріали справи направляються через відповідного прокурора до суду і там отримують своє остаточне вирішення по суті (ст.ст. 285-293 КПК України). Закриття ж слідчим кримінальних проваджень у разі: встановлення відсутності події кримінального правопорушення; встановлення відсутності в діянні особи складу кримінального правопорушення; набрання чинності законом, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою, якщо в цих кримінальних провадженнях жодній особі не повідомлялося про підозру (ч. 3 ст. 284 КПК України) не можна вважати різновидом судового рішення через відсутність самого кримінально правового спору та його сторін.

Не є переконливою і позиція авторів, які називають кримінальну процесуальну функцію слідчого "дослідженням обставин справи", бо як відзначає В. Зеленецький під терміном "дослідження" розуміються різні форми пізнавальної діяльності, що виконуються різними владними суб'єктами кримінального провадження: слідчим, керівником органу досудового розслідування, прокурором, слідчим суддею, а не тільки одним слідчим [5, с. 72]. Дослідження - це спосіб реалізації функції, а не сама функція.

Досить вразливою є й позиція авторів, які надають кримінальній процесуальній функції слідчого двоїстого характеру, визначаючи її до встановлення особи, яка вчинила злочин, функцією розслідування, а після повідомлення особі про підозру – функцією обвинувачення. По-перше, повідомленням особі про підозру розслідування злочину не завершується і слідчий зобов'язаний провести розслідування справи у повному обсязі, бо на вказаний момент усі захисні версії сторони захисту ще не отримані й не перевірені. По-друге, при проведенні подальших слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій у розслідуваній справі можуть бути знайдені нові докази, що спростовують вручене повідомлення про підозру і тягнуть за собою закриття кримінального провадження (ст. 284 КПК України), або докази, що вимагають зміни чи вручення нового повідомлення про підозру (ст. 279 КПК України). Усе це є свідченням того, що вручене особі письмове повідомлення про підозру – це далеко не остаточне офіційне завершення досудового розслідування, а значить - слідчий продовжує виконувати ту ж саму функцію, яку він виконував і до встановлення особи, яка вчинила злочин.

Проведений аналіз означених точок зору свідчить, що всі вони не мають під собою твердої наукової бази, є непереконливими, у зв'язку з чим не можуть бути покладені в основу визначення кримінальної проце-

суальної функції слідчого органу досудового слідства, що займається розслідуванням злочинів. Найбільш обґрунтованою є позиція авторів, які відстоюють виконання слідчим кримінальної процесуальної функції під назвою "розслідування злочинів". Ця функція є самостійною і відмежованою від основоположних (загально-процесуальних, наскрізних) функцій обвинувачення, захисту і судового розгляду, виконується лише в досудовій стадії процесу і вичерпується нею, характеризується чіткою направленістю, специфічним призначенням, оснований на сукупності специфічних повноважень слідчого і повністю залежна від таких системних елементів, як цілі і завдання органів досудового слідства. У ч. 1 ст. 40 КПК України правильно відзначається, що "слідчий несе відповідальність лише за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій", тобто не за обвинувачення, захист, вирішення справи, а винятково за всебічне, повне й неупереджене розслідування злочину. Зі свого боку зазначимо, що ця функція слідчого існує в реальній дійсності незалежно від того, визнають її наявність законодавець, учені-процесуалісти та практичні працівники правоохоронних органів України, чи не визнають. Вказана функція має свій зміст, структуру, організацію, завдання, правові форми і засоби реалізації.

Виконується вона лише в єдиній стадії процесу спеціально уповноваженою посадовою особою здебільшого виконавчої влади – слідчим шляхом ретроспективного відтворення (реконструкції) на паперових носіях у констатаційній формі події злочину у всіх її юридично-значущих деталях на основі зібраних і перевірених доказів, що концентруються у спеціальному документальному угрупованні – кримінальній справі. Про виконання слідчим лише функції розслідування злочинів свідчать: соціальне призначення органів досудового слідства, специфічні умови та спрямованість їх діяльності, особливий порядок і послідовність виконання процесуальних дій і процесуальних рішень.

Звичайно, було б краще, якби законодавець України перестав ухилитися від виконання п. 14 ст. 92 Конституції України й терміново розробив та прийняв слідчо-слідчий закон "Про досудове слідство України" та вирішив проблему функціонального призначення органів досудового слідства на законодавчому рівні.

Використана література:

1. Белкин Р.С. Собрание, исследование и оценка доказательств. – М.: Наука, 1966. – 295 с.
2. Гришин А.И., Громов Н.А. Процессуальные функции следователя // Правоведение. – 2001. – № 5. – С. 147-152.
3. Гуляев А.П. Следователь в уголовном процессе. – М.: Юрид. лит., 1981. – 192 с.

4. Загальна теорія держави і права: Підручник (за ред. В.М. Цвіка, О.В. Петришина). – Х.: Право, 2009. – 584 с.
5. Зеленецький В.С. Уголовно-процессуальные функции следователя // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України. – 2001. – № 2. – С. 69-78; Півненко В.П., Андрусак В.Б. Про кримінально-процесуальну функцію органів досудового слідства // Вісник академії прокуратури України. – 2007. – № 4. – С. 80-83; Солдатенко О.А. Досудове слідство в Україні: становлення та перспективи розвитку: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. – К., 2006. – 237 с.
6. Ковтун Н.Н. Судебный контроль в уголовном судопроизводстве России. – Н. Новгород: Нижегород. правовая академия, 2002. – 332 с.
7. Ларин А.М. Расследование по уголовному делу: процессуальные функции. – М.: Юридлит., 1986. – 160 с.
8. Лоцихін О.М. Функції сучасної держави: нарис юридичної теорії: монографія. – К.: Логос, 2013. – 228 с.
9. Рогатюк І.В. Обвинувачення у кримінальному процесі України: монографія. – К.: Атіка, 2007. – 160 с.; Чепурний О.О. Кримінально-процесуальні функції на стадії досудового розслідування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. – К., 2005. – 195 с.
10. Савицкий В.М. Государственное обвинение в суде. – М.: Наука, 1971. – 343 с.; Зейкан Я.П. Право на захист у кримінальному процесі: Практ. посібник. – К.: Юридична практика, 2004. – 288 с.
11. Словарь иностранных слов (под ред. И.В. Лехина и Ф.Н. Петрова. – М., 1955. – 840 с.; Великий тлумачний словник сучасної української мови (уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: Перун, 2009. – 1736 с.

УДК 343.9(477)

Р.А. Панасенко

**ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА
КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ДЕТЕРМІНАЦІЇ НЕЗАКОННИХ
ЗАХОПЛЕНЬ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ**

Здійснено загальну характеристику детермінантів незаконних захоплень підприємств в Україні, проведено аналіз зазначеної кримінологічної детермінації. Особливу увагу приділено характеристиці організаційно-управлінських та правових факторів детермінації незаконних захоплень підприємств в Україні.

Ключові слова: *детермінанти, детермінація незаконних захоплень підприємств, економічні фактори, політико-ідеологічні, правові та організаційно-управлінські фактори детермінації.*

Осуществлено общую характеристику детерминантов незаконных захватов предприятий в Украине, проведён анализ указанной криминологической детерминации. Особое внимание уделено характеристике организационно-управленческих и правовых факторов детерминации незаконных захватов предприятий в Украине.